

Розділ 4

**ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ
ПАРАДИГМИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

УДК 376(458.2)(091)

Анна Вербинець

**ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО МЕЙНСТРИМІНГУ
В РЕСПУБЛІЦІ МАЛЬТА (1990-2000 рр.)**

У статті обгрунтовано особливості освітнього мейнстрімінгу в Республіці Мальта (1990-2000 рр.). Здійснено аналіз мальтійського досвіду щодо діяльності уряду, освітніх установ, громадських організацій, батьків у створенні оптимальних умов розвитку потенціалу осіб з різними формами порушень. З'ясовано розбіжності між потребою розвитку мейнстрімінгу й чинними нормативними догмами освітньої галузі; висвітлено змістові аспекти законодавчих документів, оновлених відповідно до потреб національної політики в галузі спеціальної освіти Республіки Мальта. Охарактеризовано діяльність громадських організацій у розв'язанні ключових завдань мейнстрімінгу щодо інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір; удосконалення процесів їхньої освітньої підготовки; розширення можливості соціальних контактів за рахунок їхньої участі в громадських програмах тощо.

Ключові слова: інтеграція, освітній мейнстрімінг, інклюзивна освіта, спеціальна освіта, особи з обмеженими можливостями, інваліди, соціальна модель, принципи.

Вербенец А. Особенности образовательного мейнстриминга в Республике Мальта (1990-2000 гг.).

В статье обоснованы особенности образовательного мейнстриминга в Республике Мальта (1990-2000 гг.). Осуществлен анализ мальтийского опыта деятельности правительства, образовательных учреждений, общественных организаций, родителей, в создании оптимальных условий для развития потенциала лиц с различными формами нарушений.

Выявлены разногласия между потребностью развития мейнстриминга и действующими нормативными догмами образования; раскрыты содержательные аспекты законодательных документов, которые обновлены в соответствии с потребностями национальной политики в области специального образования Республики Мальта.

Ключевые слова: интеграция, образовательный мейнстриминг, инклюзивное образование, специальное образование, лица с ограниченными

возможностями, инвалиды, социальная модель, принципы.

Світовий досвід щодо врегулювання питань усебічної інтеграції громадян з обмеженими можливостями в суспільне життя має свої особливості, детерміновані історією і специфікою культури країн. Водночас спільною проблемою планетарного масштабу є розроблення стратегій, концепцій, підходів, моделей, програм тощо для найбільш повного й безболісного включення означеної групи людей в усі сфери життєдіяльності. Поряд із активною участю політичних, громадських, соціальних, медичних тощо. організацій у розв'язанні питання адаптації інвалідів у соціумі, освітня галузь є базовою, оскільки на основі ґрунтовної диференціації й індивідуалізації навчання, першочергово має створити умови й акумулювати всі зовнішні ресурси для сприяння особам із обмеженими можливостями набути необхідних знань, умінь та навичок й самореалізуватись у відповідному соціокультурному середовищі. За даними Організації Об'єднаних Націй, у світі налічується приблизно 450 мільйонів осіб із порушеннями психічного та фізичного розвитку. Це становить 1/10 частину жителів нашої планети, із них близько 200 мільйонів – діти з обмеженими можливостями [2, с. 35]. За офіційною статистикою, в Україні проживає 2,7 млн. осіб з інвалідністю різної нозології [1, с. 3].

Головною лінією розвитку, що характеризується ознаками, визнаними типовими для актуального часу, й комплексно забезпечує різностороннє урахування інтересів усіх зацікавлених сторін, є мейнстрімінг (англ. Mainstream – головна лінія). У контексті пошуку підходів до вирішення проблем освітньої політики щодо навчання осіб з обмеженими можливостями, у науково-педагогічній термінології прийнято використовувати терміносполуку «мейнстрімінг інвалідності» – комплексний підхід, що враховує різні інтереси та надає рівні можливості особам з інвалідністю, забезпечує їх включення в усі сфери життєдіяльності. Їх потреби мають бути враховані вже на початку процесу формування політики, законодавчих ініціатив, програм, стратегій, планів тощо, а не розглядатися в межах спеціальних програм, спеціальних стратегій [1, с. 7].

У нашій країні мобілізація зусиль політичних, громадських, соціальних структур щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями розпочалася ще з часів проголошення незалежності, можливо, не номінуючись як «мейнстрімінг». Однак загостреність проблеми соціалізації інвалідів на сучасному етапі потребує вивчення, аналізу й імплементації кращого досвіду інших країн.

Концептуальні ідеї, що визначають пріоритетність мейнстрімінгу громадян з обмеженими можливостями, відображені у низці документів законодавчої бази України (Конвенція ООН «Про права інвалідів» (2009 р.); Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2007 р.); Указ Президента «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011 р.); Накази МОН України «Про затвердження Концепції інклюзивної освіти України (2010 р.), «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі» (2015 р.) та ін.). Турбота держави про громадян з особливими потребами є очевидною, однак для виконання всіх запланованих заходів необхідним є створення науково обґрунтованих механізмів, планів і програм, методик практичної їх реалізації в соціумі.

Окремі аспекти наукового проектування освітніх систем для різних груп осіб із обмеженими фізичними можливостями висвітлені в наукових працях М. Баранової, Н. Борякової, С. Галкіна, В. Ковальнової, В. Кукушиної, Л. Левичевої, В. Міленіна, Г. Онопченко, Т. Чепель та ін. Історію розвитку й досвід упровадження спеціальної освіти в зарубіжних країнах обґрунтовано такими ученими: В. Азін, Л. Байда, Н. Госс, Н. Лур'є, Н. Малофеев, Ф. Ратнер, Н. Сигал, І. Сухініна, А. Флетчерта. Процеси переходу систем навчання до освітнього мейнстрімінгу схарактеризовано в дослідженнях П. Бартоло (Bartolo P.), Ф. Беззіни (Bezzina F.), У. Боннічі (Bonnici U.), С. Сорезі (S. Soresi), Г. Цукко (G. Zucco). Поряд із ґрунтовними теоретичними напрацюваннями щодо вивчення досвіду Великобританії, Росії, Азербайджану, Вірменії, Грузії, Йорданії та ін. країн, особливості освітнього мейнстрімінгу в Республіці Мальта є малодослідженими в педагогічній науці [1].

Різносторонність наукових пошуків уможливорює узагальнення

досвіду з окресленої проблеми й визначення науковцями декількох підходів до соціалізації осіб із обмеженими можливостями, серед них:

1) *widening participation* – розширення доступу до освіти людей з обмеженими можливостями;

2) *mainstreaming* – мейнстрімінг (учні з особливими потребами спілкуються з однолітками в межах різних програм дозвілля, якщо ж вони й долучені до класів масової школи, то насамперед для того, щоб розширити можливості соціальних контактів, а не для досягнення освітніх цілей);

3) *inclusion* – інклюзія, тобто включення (приведення потреб дітей з психічними та фізичними порушеннями у відповідність із системою освіти, реформування процесу навчання такою мірою, щоб він давав можливість реалізувати потреби всіх дітей без винятку; пристосування дітей з обмеженими можливостями до умов загальноосвітньої школи) [2, с. 35].

Мета статті – схарактеризувати особливості освітнього мейнстрімінгу в Республіці Мальта (1990-2000 рр.).

Розвиток і становлення інклюзивної освіти в більшості країн характеризується процесами, актуальними для певного періоду. Ретроспективний аналіз спеціальної системи освіти в Республіці Мальта дає змогу визначити три основні періоди найвищих досягнень у вирішенні окресленої проблеми: 1) 1950-1990 рр. – організація спеціального навчання для учнів з особливими потребами; 2) 1990-2000 рр. – перехід від роздільної системи навчання до освітнього мейнстрімінгу; 3) 2000-2005 рр. – розробка «нвої моделі» інклюзивної освіти.

У період переходу від роздільної системи навчання до освітнього мейнстрімінгу в Республіці Мальта (1990-2000 рр.) визначальною стала діяльність Національної Комісії з питань інвалідів (*National Commission for the Handicapped*), спрямована на захист прав людей з обмеженими можливостями та задоволення їхніх різноманітних потреб.

На початку 90-х рр. практична реалізація мейнстрімінгу відбувалася дуже повільно. З приходом у 1992 р. до влади Націоналістичної партії Республіки Мальта проблема забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю почалась

вирішуватись на законодавчому рівні, основні ідеї інтеграції й інклюзивної політики підтримав і міністр соціальної політики, наголошуючи на тому, що чим вищий ступінь інтеграції, тим більше можна зрозуміти, скільки осіб з особливими потребами можуть зробити свій внесок у розвиток суспільства, часто навіть більший, ніж ті, хто вважає себе особами без особливих потреб [7, с. 3].

Реалізуючи потреби національної політики в галузі спеціальної освіти Республіки Мальта, Національна Комісія підготувала документ «Спеціальна освіта на Мальті: Національна політика» (Special Education in Malta: National Policy), схвалений у 1993 р. Департаментом освіти, відділами соціальної політики й охорони здоров'я [5]. Окрім представлених статистичних даних про розвиток спеціальної освіти й посилань на статтю ISO-127 Всесвітньої програми дій щодо інвалідів (1982 р) [12], у цьому документі зазначались важливі положення про рівні можливості осіб з особливими потребами. Однак, як аналізує П. Бартоло, професор факультету соціального добробуту, Університет Мальти (Faculty of Social Well-Being, University of Malta), вони мали в основному декларативний характер, зокрема демонстрували підтримку публічної заяви президента про скасування спеціальних шкіл [3, с. 221].

У цьому ж документі (розділ С «Наші стратегії для всіх освітніх послуг») окреслено основні принципи реалізації соціальної моделі інвалідності, а саме:

1) діти без інвалідності мають право на можливість здобувати освіту з дітьми-інвалідами;

2) кожна дитина з інвалідністю має право на освіту в найменш обмежувальних умовах, зокрема навчатися з дітьми, які не є інвалідами, а створення спеціальних класів, окремих загальноосвітніх шкіл або інше вилучення дітей з обмеженими можливостями зі звичайного освітнього середовища відбувається тільки тоді, коли характер або тяжкість інвалідності є такою, що навчання в звичайних класах із використанням додаткових засобів і послуг не може бути забезпечене на відповідному рівні;

3) органи освіти повинні надати весь спектр послуг для задоволення широкого кола осіб з особливими потребами в нашому суспільстві. Передусім необхідно скласти комплексний поетапний план для практичної реалізації цих положень у загальноосвітніх

школах та розпочати навчання дітей, котрі наразі відвідують спеціальні школи [5, с. 24-25].

У період розв'язання ключових завдань мейнстримінгу на рівні Національної Комісії й уряду (1993 р.) особливий інтерес до питання інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір намагалася вирішити група-тиск «Muviment Edukazzjoni Umana», учасниками якої були студенти та викладачі. Діяльність цієї групи була спрямована на активізацію участі осіб з обмеженими можливостями в усіх шкільних заходах. Наприкінці 1992 р. учасниками групи-тиску «Muviment Edukazzjoni Umana» [1] було розроблено, ухвалено й у 1993 р. впроваджено в діяльність шкіл «Хартію прав студентів/учнів» (Charter of Students' Rights), у якій зазначено: «...усі студенти/учні мають право на всі ресурси, необхідні для їх повноцінного розвитку. Без шкоди для потреб тих, хто добре встигає в школі, необхідно віддавати пріоритет найбільш знедоленим із них» [3, с. 223-224].

Представники уряду Республіки Мальта не суперечили діяльності громадських організацій, а право вибору на відвідування учнями з особливими потребами загальної чи спеціальної школи залишили прерогативою батьків, зазначаючи, що у батьків є вибір: віддавати дитину «в загальний потік» або відправити її до спеціальної школи, перед тим пробуючи інтеграцію на рівні дитячого садка. Якщо цей досвід буде невдалим, тоді – спеціальна школа» [6, с.17].

У 1993 р. Національна Комісія з питань інвалідів [1], Університет Мальти й Департамент освіти організували семінар для фахівців та педагогів, які займалися питаннями людей з особливими потребами, у рамках якого було презентовано документ «Спеціальна освіта на Мальті: Національна політика» [3, с. 222]. На семінарі перед педагогічною спільнотою виступив професор Шеффілдського університету Лен Бартон (Len Barton), наголошуючи у доповіді на фундаментальних цінностях суспільства, що стосуються вибору, незалежності й прав. Проблема інвалідності, на переконання Лена Бартона, має бути невід'ємною частиною продуманої політики рівних можливостей, що забезпечується достатніми ресурсами й ретельним моніторингом [4, с. 18].

Із практичних порад, наданих професором щодо забезпечення

особливих освітніх потреб, першочерговими для вирішення є: формування антидискримінаційного законодавства й заохочення громадських організацій не для людей з обмеженими можливостями, а з цих людей. Щодо організації системи освіти, Лен Бартон представив рішення для сегрегованих і інклюзивних послуг, чітко вказавши на необхідність створення такої системи освіти, що ґрунтується на принципах інклюзії та поваги до різноманітності.

Принцип поваги до різноманітності доповідач обґрунтовує не з точки зору благодійності чи прихильності, а з позицій фундаментальних цінностей, трансформації процесів інвалідності, поведінки, ставлень, дискурсів й структур, що передбачає прийняття різноманітності як позитивного фактору. Суть принципу не зводиться до того, щоб людей з обмеженими можливостями сприймати нормальними, наскільки це можливо, а розуміти, що вони є частиною прийнятої різноманітності людства, котра включає в себе визнання відмінностей, і цінувати їх такими, якими вони є [4, с. 19].

Позиція Лена Бартона щодо запровадження принципів інклюзії (реформування процесу навчання для надання можливості реалізувати потреби дітей з обмеженими можливостями в умовах загальноосвітньої школи) суперечив поглядам представників Міністерства освіти про надання освітніх послуг [3, с. 222], які в 90-х рр. при вирішенні питань освіти для дітей з особливими потребами керувались Законом про освіту 1988 р., у якому інвалідність не розглядалася як один із можливих елементів дискримінації чи різноманітності. Для прикладу, ст. 1 цього Закону визначає: «Кожний громадянин має право на отримання належної освіти й навчання, незважаючи на вік, стать, переконання або фінансові статки», а питання отримання освіти особами з особливими потребами роз'яснювалось у ст.16:1 «Обов'язком держави є забезпечення спеціальних шкіл для неповнолітніх дітей мальтійських громадян, котрі мають особливі освітні потреби», ст.16:2: «Неповнолітній вважається особою з особливими освітніми потребами, якщо він/вона має особливі труднощі фізичного, психічного чи психологічного характеру» [9]. Аналізуючи Національні мінімальні навчальні програми, розроблені урядом на основі Закону про освіту на початку 90-х рр., і звіт Міністерства освіти (1992 р.), П. Бартоло, стверджує, що вони передусім були

спрямовані на задоволення інтересів «нормальних» дітей [3, с. 223].

Обговорення документа «Спеціальна освіта на Мальті: Національна політика» у 1993 р. спричинило суперечності між потребою розвитку мейнстримінгу й чинними нормативними догмами освітньої галузі, оскільки Законом про освіту було передбачено право на освіту для всіх дітей, в тому числі з особливими потребами, Національні мінімальні навчальні програми були розроблені для надання якісних освітніх послуг, що й не зобов'язувало уряд забезпечувати освітній мейнстримінг – навчання дітей з обмеженими можливостями «в загальному потоці» з іншими учнями, спілкування в межах різних заходів, розширення можливості соціальних контактів за рахунок їхньої участі в громадських програмах тощо.

З 1994 р. головою комісії Національної Комісії з питань інвалідів було обрано педагога Джо Каміллері (Joe Camilleri), який сам був особою з фізичними вадами. Пропагуючи концепцію «повної інтеграції», Джо Каміллері на основі власного досвіду наголошував на необхідності надання людям з інвалідністю можливості будувати життя за власним вибором, жити більш незалежним життям. Значення інтеграції всіх зусиль для забезпечення повноцінного життя інвалідів активіст пояснював взаємозалежністю соціальних векторів: «... без освіти й відповідної підготовки людина з інвалідністю не може знайти потрібну роботу, а без неї не може бути фінансовою незалежності, а без останньої не може бути свободи вибору» [7].

Джо Каміллері був прихильником реалізації соціальної моделі інвалідності, він наголошував на її перевагах у виступах на масових заходах, у засобах масової інформації, у процесі викладання навчальної дисципліни «Питання інвалідності» в університеті Мальти. Цей курс, розроблений Джо Каміллері, у 1995 р. був запропонований усім вчителям, методистам й студентам післядипломної освіти, а також парамедичному персоналу та фахівцям сфери послуг [3, с. 221].

Важливим поступом у розвитку мейнстримінгу на цьому етапі визначаємо консолідацію зусиль представників педагогічної спільноти й інших соціальних структур в удосконаленні процесів освітньої підготовки, видозміні моделей поведінки з інвалідами на основі принципів диференціації, індивідуалізації, поваги до

різноманітності.

Необхідність оновлення Закону про освіту була підтримана й Лейбористською партією Республіки Мальта (1996-1998 рр.). У 1997 р. [1] за ініціативи міністра освіти був створений «Міністерський комітет з інклюзивної освіти» (Ministerial Committee on Inclusive Education) з метою забезпечення координації зусиль різних установ (Національної Комісії з питань інвалідів, Департаменту освіти, Університету Мальти тощо) у процесі розвитку системи інклюзивної освіти [3, с. 226-227].

Допоки створювався новий проект Закону про освіту, на практиці права дітей з особливими потребами на основну освіту відстоювала перша консультативна рада (Statementing Board), створена у квітні 1998 р. До функції цього органу входило надання рекомендацій Департаменту освіти щодо необхідності закріплення за учнем з інвалідністю, котрий відвідує державну або церковно-парафіяльну школу, помічника, а також надання освітньої підтримки та послуг [8, с. 3]. У звіті зазначеної вище ради вказується, що в 1998 р. до неї було 155 звернень із державних шкіл й 33 – з церковних шкіл; у 1999 р. відповідно – 211 і 43. Проте лише половині з цієї категорії учнівства була призначена підтримка постійного координатора; іншим були призначені спільні помічники (один на декількох учнів) або інша додаткова підтримка; 5 дітей не отримали жодної додаткової підтримки [8, с. 22-23].

Роботу консультативної ради підтримував і практико-орієнтований Фонд Еден (Eden Foundation), передумовами створення якого в 1998 р. стали потреби в спеціалізованих послугах, котрі гостро відчув його засновник, доктор Джозі Маскат (Josie Muscat) після народження дочки з синдромом Дауна. Зібравши команду однодумців, зацікавлених у вирішенні цієї проблеми (половиною із них були батьки дітей з обмеженими можливостями), успішних підприємців та найкращих професіоналів, доктор Маскат зміг швидко розпочати надання необхідних експертних послуг, яких до цього часу не могли надати відповідні державні установи для забезпечення освіти й працевлаштування людей з обмеженими інтелектуальними можливостями.

У своїй діяльності представники Фонду Еден дотримувалися двох взаємопов'язаних принципів: 1) кожна дитина має потенціал

для зростання як повноправний член суспільства; 2) суспільство має визнати різноманітність, бути відкритим до всіх дітей та дорослих, незалежно від їх стану, та залучати їх суспільної діяльності [3, с. 227-228].

Наскрізною особливістю в роботі Фонду Еден було формування ціннісного ставлення членів суспільства до осіб з обмеженими можливостями. Найбільш вагомими досягненнями Фонду у період розвитку мейнстримінгу в Республіці Мальта були:

1) реалізація міждисциплінарної моделі раннього втручання для розвитку потенціалу кожної дитини;

2) організація фахової підготовки й працевлаштування молодих людей із розумовими вадами; надання різноманітних послуг особам із психічними розладами, які суспільством вважалися безнадійними;

3) стимулювання сімей підтримувати своїх дітей (з обмеженими можливостями) в освітньому процесі;

4) ініціювання підготовки кадрів для інклюзивної освіти, публічної кампанії для забезпечення права кожної дитини на якісну освіту, регулярне відвідування загальноосвітньої школи й участі в суспільному житті [13, с. 53].

Немає сумнівів у тому, що діяльність Фонду Еден та Національної Комісії з питань інвалідів уможливила поступове закриття спеціальних шкіл у Республіці Мальта. Пізніше було визнано, що останні лише ізолювали дітей від регулярного навчання та не забезпечували повною мірою надання спеціалізованих послуг [3, с. 228].

За таких обставин актуальною постала необхідність у розробленні спеціалізованих програм, адаптованих для потреб дітей із різними видами інвалідності. Важливим кроком запровадження інклюзивної освіти на державному рівні було створення нової Національної мінімальної навчальної програми, ухваленої парламентом Республіки Мальта в 1999 р. Зміст цього документа був пронизаний ідеєю «якісної освіти для всіх». Чотири з 15 принципів, викладених у ньому, безпосередньо стосуються інклюзивної освіти: 1) якісна освіта для всіх; 2) повага до різноманітності; 3) інклюзивна освіта; 4) гнучке оцінювання навчальних досягнень [11].

Окрім того, у 1999 р. було створено 18 робочих груп, що склалися з представників Департаменту освіти, Університету

Мальти, загальноосвітніх шкіл з метою розробки стратегії для реалізації різних аспектів зазначеної вище Національної мінімальної навчальної програми. Кожна з цих груп займалася вирішенням актуальних питань, а саме: запровадження інклюзивної освіти на різних етапах навчання; розробка системи оцінювання; створення умов для особистісного й соціального розвитку всіх учнів; організація диференційованого навчання; забезпечення рівності прав усіх дітей у школах. До того ж кожна робоча група досліджувала власну тему в контексті вирішення таких питань: 1) відповідна наявна практика запровадження Національної мінімальної навчальної програми; 2) проблеми, з якими стикаються школи й вчителі при її реалізації; 3) галузі, які потребують підтримки; 4) план дій із визначення конкретних довгострокових, середньострокових і короткострокових цілей [3, с. 231].

Доцільно відзначити, що в період 1990-2000 рр. Закон про освіту (1988 р.) у Республіці Мальта не був оновлений. Проте в 2000 р. [1] був прийнятий Закон про рівні можливості (Equal Opportunities Act) [10], який містив короткий розділ про освіту осіб з обмеженими можливостями. Останній був присвячений інтеграції управлїнсь освітою та освітніх установ для зміни політики, процедур й практик, котрі провокують дискримінацію для осіб з обмеженими можливостями; для забезпечення останнім необхідної підтримки, а також усунення перешкод, котрі створюють дискримінаційні ситуації; для запобігання відмова надавати послуги або пропонувати послуги з гіршими умовами для людей з інвалідністю.

Отже, період освітнього мейнстримінгу (1990-2000 рр.) у Республіці Мальта характеризується активною участю зацікавлених сторін (експертні центри, уряд, громадськість, педагогічна спільнота, батьки та ін.) до вирішення загальних проблем щодо створення оптимальних умов розвитку потенціалу осіб з різними формами порушень і постійного пошуку ефективніших способів допомоги інвалідам у подоланні різноманітних бар'єрів та труднощів.

Освітній мейнстримінг окреслив нові завдання інклюзивної освіти. Аналіз досвіду їх вирішення в Республіці Мальта є предметом подальших наукових розвідок щодо оновлення навчальних планів та програм; організаційної реструктуризації навчальних закладів з метою зниження практики ексклюзії та сприяння освітньому

мейнстримінгу; розвитку допоміжної ролі спеціальних навчальних закладів; підготовки кадрів для інклюзивної освіти; залучення батьків до активної участі й прийняття рішень у сфері інклюзивної освіти тощо.

Література

- 1. Нічого для нас без нас** : [посібник з інклюзивного прийняття рішень для громадських організацій людей з інвалідністю] / В. О. Азін, Л. Ю. Байда, Н. Госс, І. М. Сухініна, А. Флетчер. – К. : Ленвіт, 2015. – 96 с.
- 2. Онопченко Г. В.** Освітнє інтернет-середовище як засіб соціалізації дітей з особливими потребами / Г. В. Онопченко, В. М. Міленін, С. О. Галкін, М. А. Баранова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 2. – С. 34-38.
- 3. Bartolo P. A.** Meeting the Diversity of Student Needs : the Development of Policy and Provisions for the Education of Children with Disability in Malta / P. A. Bartolo // Yesterday's Schools : Readings in Maltese Educational History / Ed. R. G. Sultana. – Malta : PEG, 2001. – P. 203-233.
- 4. Barton L.** Disability and special educational needs : Some perennial European concerns / L. Barton // Education (Malta). – 1993. – № 5. – P. 17-22.
- 5. Bezzina F.** Special education in Malta : National policy / F. Bezzina, Malta : KNPД, 1993. – 54 p.
- 6. Bonnici U. M.** We Need to Pay Greater Attention to What is Happening in Our Schools / U. M. Bonnici // The Malta Independent. – 1992. – № 27. – P. 16-17.
- 7. Galea L.** Id diskors ta l-Onor, Dr Louis Galea / L. Galea // Opportunitajiet Indaqg. – Persunib' Di Qabilita. – Malta, 1994. – P. 2-3.
- 8. King M.** Statementing Board Annual Report / M. King, N. Spiteri, C. Borg // Education division mimeograph. – Malta, 1999. – 43 p.
- 9. Malta** : Education Act 1988 [Electronic resource]. – Retrieved from : <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8801>.
- 10. Malta** : Equal Opportunities (Persons with Disability) Act 2000 [Electronic resource]. – Retrieved from : <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank//chapt413.pdf>.
- 11. National Minimum Curriculum** «Creating the future together» [Electronic resource]. – Retrieved from : https://education.gov.mt/en/resources/Documents/Policy%20Documents/national%20minimun%20curriculum_english.pdf.
- 12. World Programme** of Action concerning Disabled Persons 1982 [Electronic Resource]. – Retrieved from : <http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r052.htm>.
- 13. Youth Policy** in Malta: Report by an International Panel of Experts Appointed by the Council of Europe. – Council of Europe, 2005. – 106 p.

SUMMARY

Verbenets A. Features of educational mainstreaming in the Republic of Malta (1990-2000).

The research paper deals with the features of the educational mainstreaming

in the Republic of Malta (1990-2000). The analysis of the Maltese experience in the activity of the government, educational institutions, non-government organizations and parents' ability to create optimal conditions for the development of the potential of persons with various forms of violations was carried out.

The discrepancies between the need for mainstreaming development and the existing regulatory dogmas of the educational sector were found out; the semantic aspects of legal documents, updated according to the needs of the national policy in the field of special education of the Republic of Malta were covered.

Activities of non-government organizations in addressing the key objectives of mainstreaming concerning integration of children with special needs into the general educational space are described; the improvement of process of their educational training is covered; expanding of the opportunities of social contacts through their participation in public programs, etc. is mentioned.

The importance of social model of disability, the principles of differentiation, individualization, inclusion and respect for diversity in the realization of the concept of complete integration of citizens with disabilities into social life is described.

The article focuses on the role of the educational community in the introduction of inclusive education in the Republic of Malta; on ensuring «quality education for everybody»; on creating a new National Minimum Curriculum; on developing specialized programs adapted to the needs of children with various disabilities.

There are covered the basic achievements of the educational mainstreaming, which became the basis for further scientific studies to examine methods of updating curricula and programs; experience in restructuring of educational institutions and the development of special educational institutions; the specifics of personnel training for inclusive education; participation of parents in decision-making in the field of inclusive education, etc.

Key words: integration, educational mainstreaming, inclusive education, special education, individuals with disabilities, disabled people, social model, principles.

УДК 37.016:34

Любов Висоцька

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті зроблено аналіз освітньої нормативно-правової бази Міністерства освіти Української РСР для визначення змісту шкільної правової освіти. Встановлено, що правове навчання в середніх